

Over de Limburgse woorden *hòl* = niets anders dan, louter en *vreigele* = wringen

door J. DUPONT

I. *Hòl* beantwoordt aan mnl. *hole. — Wie voor het eerst nadenkt over de, in Bree gangbare, maar weinig verspreide en, voor zo ver mij bekend, nooit besproken uitdrukkingen *hòl melək*, *sókər*, *wätər*, louter melk, suiker, water, kan geneigd zijn verband te zoeken met eng. *whole*, gans, vol, volledig en *wholesome*, puur, zuiver, vgl. *my whole duty*, mijn volle plicht, *a whole week*, een volle, hele, week. *Hòl melək* zou dan overeenkomen met *volle melk*, *lait entier*; maar dergelijke melk, waaraan geen bestanddeel ontnomen werd, is iets heel anders dan *hòl melək*, d. i. melk waaraan geen vreemd bestanddeel — speciaal geen water — werd toegevoegd, dus *ongedoopte melk*. Het ernstigste bezwaar tegen de gelijkstelling is echter van fonëtische aard: eng. *whole* (met onoorspr. *w* naar *who* gespr. *ho*) is ags. *hāl*, got. *hails*, ndl. *heil* en *heel* en daarvoor heeft Bree *heil*, genezen, gezond, en het uit het W. overgewaaide *hiel*, met een *iə* die ter plaatse alleen voor oude *h. r, w*, normaal is, bijv. in *ree*, *zeer*, *zee*. Een uitweg zou hier alleen te vinden zijn over een inguaeoons *hāl* < *hail*, dat te Bree *hòl* moest worden. Ondenkbaar is dat niet: limb. *òmərə*, gloeiende houtskool, KIL. *amer*, hgd. dial. *ammern*, zijn moeilijk te scheiden van mnd. *émere*, mhd. *eimere*, ohd. *eimuria*, on-

eymurja, ags. *āemurian* (embers), en naast limb. *ðmzei.k*, mhd. *āmeize*, staat ook mhd. *eimeize*. Bij de objectie dat naast ags. *hāl* het Ofr. enkel *hél* kent, zou men zelfs kunnen wijzen op het geval *ladder* (SCHÖNFELD, Hist. Gr. Inleid. IX en § 55). De *luxus* van drie verschillende vormen voor germ. *hail* in ons dialect komt toch verdacht voor... en we zullen verder zien dat het woord *hòl* in 't geheel niet aansluit bij het begrip *heel*.

Fonetisch normale etyma voor het stoottonige *hòl* kunnen dan alleen zijn de twee volgende, bij de stam van *helen*, bedekken, verbergen, horende adj. : 1° *hál*, Teuth. *hail*, heimelijk, mnd. *hál*, mhd. *hæle*, ohd. *hāli* (mnl. alleen over in het adv. *halinge*), waarbij echter geen semantische weg te vinden is tot het begrip *louder*, en 2° *hole*, verbogen vorm van het adj. *hol*, Teuth. *hol* en *hail* (1), mnl. *hol* en gesubstantiveerd *hole*, hgd. *hohl*. Onverbogen klinkt dit woord te Bree normaal met sleeptoon *huə.l* bijv. *ən huə.l tɛntjə* (tandje), naast *ən hòl kruət* (kroot) en, analogisch, *nən hòle bou.m*, een holle boom (2). Daar het woord *hol* in de bet. *louder* steeds *ò* heeft, moet het oorspr. het adv. *hole zijn, dat dan ook weer als adj. kon optreden bijv. in *hòlə*

(1) De TEUTH. schrijft *hail* zowel voor *hál* als voor *hole*. De zeer oude grafie *ai* voor *á* (FRANCK Mnl. Gr., § 21, 1, A; Altfr. Gr., § 6, A, 2) als in *daít*, *rait*, dient er ook voor gerekte *o* in *baide*, *saide*, *haise*, mnl. *bode*, *sode* (oprisping), *hose* (kous) enz. Dat kon natuurlijk eerst geschieden toen *á* reeds als open *ò* klonk, wat heden nog op een zeer uitgebreid gebied, waartoe ook Bree behoort, het geval is : *ròt*, *dòt*, *bòj*, *zòj*, *hòz*. Achter de later met *ai* < *ò* concurrerende *a* mogen we dus in geen enkele periode een eigenlijke *a*-klank zoeken (AG. LASCH Mnd. Gr., § 22, 2, 3 en § 88). Het tweede lid van Venraay en Kerkrade heeft zeker sedert eeuwen *ròj* geklonken, precies zoals het tweede lid van Gruitrode bij Bree.

(2) Vormen met onder sleeptoon veranderd timbre kent de TEUTH. niet; hij schrijft dus dat *hail van den voet*, en *kaicken*, *staicken*, koken, stoken, te Bree 't *huə.l*, *kuə.kə*, *stuə.kə*. Ook Maas-tricht heeft *hool*, *stoken*, *koken*, en *hool tenneke*, tegenover *haol* (d. i. *hòl*) < *hole*, in *nən haole boum*. Over de verhouding stoottoon : sleeptoon bij *ò* en *uə* cf. Leuv. Bijdr. XIV, 1922, p. 148 en 155.

sókær naast *höl sokær* (1). Met het oude adj. voelt de spreker hoegenaamd geen begripsverwantschap : in *hòlè sókær* en *næn hòlè bou.m* zijn de adj. voor hem volslagen onverenigbaar. Alleen een historisch-semantische studie zal hun identiteit kunnen bewijzen.

II. Hoe kwam *hole*, adverbiale vorm van *hol* tot de betekenis *louter*? — Dat lijkt een semantische sprong, die men zich zonder meer moeilijk kan voorstellen. Een gelijkaardige sprong had het woord reeds in de oude periode gemaakt, toen het zich met de bet. *cavus* sterk distanceerde van zijn verwanten. Immers het woord behoort tot de familie van *helen*, bedekken, verbergen, waarbij normaal aansluiten woorden als got. *hilms*, helm, *halja*, hel, *huljan*, hullen, ohd. *håli*, verborgen, onfr. *in hulington*, in occultis. Daarbij hoort ook got. *hulundi*, eigenl. de bergende, feitelijk vertaling van *σπήλαιον*, *spelunca*, *hol*, evenals het wgerm. adj.-subst. *hol*, hgd. *Höhle*. Deze woorden sloten blijkbaar

(1) Uitvoerig over adv. op *-o*, later *e*, WILMANN'S, D. Gr. Wortbildung, § 439 ; zie ook VAN HELTEN, § 318 en STOETT, § 118. Een adv. als mnl. en hgd. *lange* is te Bree duidelijk erkenbaar aan zijn stoottoon : *lan* tegenover onverbogen *la.ηk*. H. PAUL, D. Wtb. i. v. *eitel* meent dat men in constructies als *eitel Milchtrinken*, *dafür hatte er eitel Lob*, geen adv. maar een versteende vorm van het adj. moet zien, omdat *eitel* ook in adj. functie voorkomt waar men *eitele* verwacht. De stoottoon van br. *höl* bewijst dat een dergelijke verklaring voor dit woord niet past. Overigens het verlies van de eind *e* in een adv. **eitele* staat volkomen op één lijn met hetzelfde verschijnsel bij het adj. In beide gevallen had de eind-*e* een functionele waarde. Dat ze bij adverb. zelfs na zware lettergreep werkelijk afgevallen is ziet men bijv. in mhd. en mnl. adv. *recht* naast *rechte*, mhd. *schön* naast *schöne* en derg. In een vorm als *eitele* was ze zeker nog labieler. STOETT wijst op het feit dat sommige adv. op *e* ook in adj. functie voorkomen en dat het niet altijd mogelijk is te scheiden tussen adj. en adv. De adv. op *e* zijn feitelijk niets anders dan vormen van het adj. Precies zoals bijv. de adv. *bange* en hgd. *helle* (H. PAUL, D. Wtb. i. v.) tot adj. werden, kon ook het adv. *höl* adj. worden in *hòlè sókær*. Zijn semantiese onverenigbaarheid met het gelijkkluidend oorspronkelijk adjectief in *næn hòlè bou.m*, is op zichzelf een bewijs voor zijn filiatie over het adverb.

aan bij het syn. κρυπτή, grot, *caverna*, van κρύπτω, bedekken, verbergen, maar kwamen dan secundair, — zeker reeds bij twee- of drietalige Goten blijkens *ushulon*, calque van *excavare* — in parallelisme met het lat. syn. *cavum* = *caverna*, *hol* (vgl. *radix cavernosa*, holle wortel). Zo werd *het bergende (holle)* tot *het holle (bergende)*, *het hol* (1). Daar de bet. *hol* = *cavus* alleen in de germ. talen voorkomt, hebben sommige etymologen (cf. FALK-TORP p. 81) — zeker ten onrechte — de verwantschap met *helen* verworpen.

Om de even wonderlijke sprong van *hol* tot *louter* te verklaren moeten we de verschillende uitdrukkingen voor *louter* in oenschouw nemen, die ons zullen toelaten in de slingerwegen der semantische evolutie het punt te bepalen, waar de schijnbare sprong een banale begripsovergang was.

Een gemakkelijk uitgangspunt vinden we daartoe in het lat. *merus* (adv. *mere*, enkel), waarvan we de verschillende nuances in twee groepen kunnen verdelen. Tot een eerste groep — die minder direct tot *hol* voert — behoren de nuances *helder, klaar, rein, onvermengd, louter, vol, volledig, absoluut* : *merum lac, vinum, aurum*, reine, loutere (louter) melk, wijn, louter goud ; *merae nugae*, zuivere dwaasheden, en — met het adv. — ook *mere nugae*, louter wissewasjes ; *merum meridiem, mera libertas*, volle middag, volle vrijheid.

Hierbij sluiten aan, behalve het woord *louter* zelf — got. *hlátrs* = zuiver — woorden en uitdrukkingen als : mhd. *schône* adv. helemaal, naast het adj. *schoene*, helder, glanzend ; ndl. *heldere jenever* (zonder toevoeging) ; hgd. *hell Nichts* ; *aus heller Bosheit* ; mnl. *die clare waerheit* ; *claelike*, geheel en al ; *'t is klaar vet, klare onzin* ; *in klinkklare boter gebakken* ; mnl. *een reine boeverie* ; *rein* uit drinken ; *reiner Blödsinn* ; *zuiver opeten* ; ik doe het *zuiver, puur*, om hem

(1) De studie van P. SCHEURMEIER, Einige Bezeichnungen für den Begriff Höhle in den romanischen Alpendialekten, Beiheft 69 zur Z. f. rom. Phil. Halle S. 1920, heb ik niet kunnen inzien.

te plagen ; *puur arm, puur naakt* ; ofra. *en pur sa chemise* ; *en pure, à pur*. enkel, alleenlijk ; *absolute muziek*, fra. *alcool absolu*, e. a. m. (1).

Nader tot ons opzet brengt ons een tweede groep nuancen van *merus* (niet altijd duidelijk te scheiden van de voorgaande). Daartoe behoren : openlijk, baar, naakt, bloot, niets anders dan. Zo bijv. *mero pede stare*, op niets anders dan zijn voeten staan, dus *blootsvoets, barveoets* ; *meram tunicam habere, merum bellum loqui*, niets meer dan zijn rok aan hebben, enkel, alleenlijk (hgd. *bloss*) over oorlog praten.

Hierbij sluiten aan : *baar water, vuur, bare onzin, etwas für baren Ernst nehmen* ; mnl. *die bare see*, Gron. 't *boare veld, de boare* (baarlijke) *droes* ; mnl. *dat blote lijf ontdragen*, het naakte leven redden, *een bloot niet* (puur niets) ; Gron. 'n *bloot huus* (zonder tuin), zoo veel geld veur 'n *blote kamer* (niets dan een k.) ; *het blote toezien hebbeh, ein blosser Handwerker, im blossen Hemde, tot op het blote hemd uitkleden* ; *aus blossom Neide*, par pure *envie* ; mnl. *die naecte waerheit* ; de *naakte voorstelling* der feiten, *das nackte Eigentumsrecht*, het *blote eigendomsrecht* (zonder vruchtgebruik), *la nue-propriété*, en omgekeerd mnl. *de naeckte tochtenaer*, de vruchtgebruiker zonder eigendomsrecht, e. a. m.

De hierbij horende mnl. adv. op *-like, baerlike, blotelike, naectelike*, betekenen : niets anders dan, alleenlijk, enkel, geheel en al, tenenmale. Als adv. diende ook het onverbogen *bloot*, dat wsch. op ouder *blote teruggaat, zoals hgd. *schon*

(1) Parallel met de afwijkende bet. van *precies* in *hij is precies gek* (hij handelt precies alsof hij gek was) of *'t is precies goud* (het lijkt wel op goud) zijn ook afgeweken : *hij is puur gek, er ist rein verrückt* (geradezu), *'t is klaar* (ook : *baar*) *water* (Bree) en *'t is louter goud* (SCHUERM.). Ook een temporele uitbreiding vermeldt SCHUERM. voor *louter*, nl. *aanhoudend, gedurig* in : *zij plaagt hem loeter*, eigenl. zij doet anders niets dan hem plagen. Vgl. Keuls et *ränt luter, ich han et jo luter jesaat* = het regent aanhoudend, ik heb het immers altijd gezegd.

op *schöne*. De stoottoon van het br. *bār* postuleert noodzakelijk een ouder adverbiaal *bare.

In verbinding met een genit. vertoonden *baar* en *bloot* de privatieve bet. *ontbloot van* en kwamen zo, over de nuance afgezonderd van, zonder, op één lijn te staan met woorden voor de begrippen *los, los van, vrij van, verlaten door, kwijt*. Voorbeelden zijn : *nudus agris*, van zijn landerijen ontbloot ; mhd. *aller êren bar, aller sorgen blôz, aller tugende lôs*, mnl. *eren loos* (waarbij dan de composita als *deugdeloos, eerloos*). Verder ook *al ene*, helemaal op zijn eentje, van alles afgezonderd (*ene* is eigenl. adverb.) ; mhd. *alters eine*, van de wereld verlaten (*abandonné par tout le monde*) ; mnl. *moeder ene*, (zelfs) van zijn moeder (d. i. totaal) verlaten (1) ; mhd. *der werke vri, aller hofnunge quit*.

Bij deze groep voegden zich dan ook woorden voor het begrip *ledig* (ontdaan, ontbloot van) : *κενός νοῦ*, van verstand ontbloot ; *ager frugum vacuus*, akker van zijn vruchten ontbloot, mhd. *kumbers lēdec*, van kommer vrij ; *vanus veri*, van waarheid ontbloot, waarbij de mhd. en mnl. equivalenten van *vanus*, nl. *itel, idel*, die met een genit. of met *van* ook het begrip ontdaan, beroofd, vrij van uitdrukken (2).

Evenals de adv. *baerlike, blotlike*, kwamen ook de bij de laatst geciteerde adj. horende adv. tot de bet. niets anders dan, enkel, geheel en al, alleenlijk. Het typiekste is wel *alleenlijk* ; het eng. *quite* wordt ons nu ook duidelijk evenals het ndl. adv. *vrij* (zeker uit *vr̄ie = vr̄ilike*) in *vrij*

(1) Prototype van *moedernaakt*, waarin het eerste lid hoegenaamd niets meer is dan een versterking. Het Mhd. kent ook *muoterbar* en *muoterblôz*. Bij het adv. *eine* hoort het paradoxale verb. *einen*, beroven, bevrijden van, tegenover het homonieme *einen*, verenigen, afgeleid van het adj. *ein*.

(2) Een constructie met de genit. en de bet. *ontbloot van* bezit ook het ags. *claêne*, puur, helder (adv. geheel en al) ; maar bij de overige woorden van de eerste groep is van een dergelijke evolutie weinig te sporen.

goed en *quite good*. Een beter inzicht krijgen we nu ook in hgd. *lediglich*, mnl. *ledichlike*, geheel en al, niets anders dan. Vroeger kon men in het hgd. het woord *ledig* ook adverbiaal gebruiken *es ist ledig meine Schuld*, en de bet. die het woord zo kreeg, kon op haar beurt weer overgaan op het echte adj. *ein lediges Zeichen*, niets anders dan een teken. Hgd. *eitel* heeft geen adv. op *lich* meer naast zich; maar de paradoxale verbinding van, aan de ene kant de bet. *ijdel*, *ledig*, en aan de andere kant *zuiver*, *onvervalst* (van goud, zilver, in het Mhd.) kan alleen natuurlijk verklaard worden over een adv. *itele = alleenlijk, zonder bijmenging. Het Ndd. bewaart overigens een duidelijk adv. *idel* in *idel gaud*, dat op één lijn staat met eng. *quite good* en ons *vrij goed*, het laatste met enigszins verzwakte nuance.

En nu zijn we eindelijk voorbereid voor een — natuurlijk banale — verklaring van het br. *hòl*, dat op *hole teruggaat en dus bepaald adv. was. In het Mnl. betekent *hol* ook *ledig* evenals *idel* (vgl. het hol van een schip = de ledige ruimte). In de Teuth. is *hail* syn. van *idel*, dat met *ledich* en ook met *luter* omschreven wordt, en vertaald met *merus*, *purus*, *totus*. Wij spreken vandaag nog van *ledige*, *ijdele* of *holle vaten*; *lege haring* heet bij KIL. *ydele harinck* en in het Hgd. *Hohlhering*; een *leeg hoofd* is te Bree *nān igəls* (ijdele) *kop* en te Keulen *ne holle kopp*. En zo is ook br. *hòl mélak dréjka* hetzelfde als *ledig(lich) Milch*, *eitel Milch trinken*, d. i. *louter melk drinken*. Met het begrip *heel* (volle melk) heeft *hòl* dus niets te maken.

Om te besluiten nog deze bevestiging: naast *kumbers lèdic*, *aller èren bar*, *aller sorgen blòz* vindt men in het Mhd. ook *ganzer sinne hol*, wat wij vertalen kunnen met *volkomen zinneloos*; en in de Vorauer Sündenklage (1) van vóór 1200 leest men v. 475-6:

(1) ALB. WAAG, Kleinere d. Ged. des 11-12ten Jhts, 2te Aufl. Halle/S. 1916, p. 155.

Aller unguote was mîn herze ie vol,
Rechter dinge was iz hol.

III. Limb. *vreigele* < *wreidelen* = *wringen*. — Het st. v. ags. *wriþan*, ozw. *wriþa*, ohd. *ridan*, on. *riða*, draaien, wringen, winden, binden, knopen, leeft nog enkel voort in het skand. en in eng. *to writhe*, turn, twist, wring. Het mhd. kende nog *riden*, draaien, refl. zich roeren, maar het verb. was reeds uitgestorven in het Mnl., dat nochtans de stamvariant *writ-* bewaarde in *writen*, draaien, wringen, nld. wrijten, twisten, tegenwerpen. Bij *wriþan* horen ook *wreed*, oorspr. *wringend*, zoals nu nog te Bree en elders van fruit gezegd; mnl. *wrist*, gewricht; *writselen*, wringen, wrijven, bewegen; *wreitsel*, *wreistel*, roer van een schip (oorspr. draaitoestel?), *wreiselen*, draaien, waarbij *wreiselstoc*, wringstok en misschien ook wel *werstelen*, *worstelen*, *wratselen*, ags. *wrêstlian* (vgl. hgd. ringen < wringen, worstelen). Bij sommige dezer woorden is het moeilijk te scheiden tussen de twee stammen *wriþ-* en *writ-*.

In onze dialecten leven nog andere woorden van deze familie voort. Daartussen kies ik voor dit artikel het limb. *vreigelen*, dat reeds door SCHUERM. in de vormen *vreijelen*, *vreigelen*, *vreilen* en ook — etymol. onjuist — *vrijlen* werd opgetekend. Zijn bet. kan men als volgt omschrijven: met woorden strijden, tegen sporrelen, dwarsdrijven, twist zoeken, lastig, onhebbelijk zijn. Het is, zoals ENDEPOLS in zijn Maastrichts Woordenboek terecht zegt, identisch met rijnl. *freideln*, *freijelen*, *freigelen*, rechthaberisch, absichtlich, widerstrebend reden.

Ouder dan deze fig. bet. — de enige die te Maastricht vandaag voortleeft — is de eigenlijke, die o. a. te Keulen nog bekend is: „durch einen Freidel eine Kette oder ein Seil über einen mit Stroh, Heu, beladenen Wagen stramm

anziehen". De keulse *freidel* (1) — ouder *vreidel*, *vredel*, mnd. *wrêdel* — is „ein knüppeldickes Holz zum festdrehen" en wordt in het Rhein. Wtb. ook *Spannstock* genoemd. De hgd. vorm luidt normaal *Reitel*. Vandaag kent men enkel nog de betekenis knuppel, pakstok; maar LEXER geeft voor het Mhd. nog *Drehstange* op en ook — semantisch reeds ontspoord — *Bindebaum* d. i. onze *ponterboom*, antw. *laadboom*, een zwaar hout dat tot de vastlegging van een lading dient; bovendien had het mhd. *reitel* nog de bet. hoofdband, die we terug vinden in ags. *wræþ*, eng. *wreath*, krans (oorspr. *wrong*) en in ags. *underwrædel*, waistband — formeel identisch met *freidel* — en, met Ablaut, in ags. *wripels*, ohd. *ridil*, hoofdband, evenals in ags. *healswriþa*, halsband, oorspr. *torque*, *wrong*. Een mhd. verb. *reiten* kent LEXER niet, maar uit *Simplicissimus* I, 4 noteerde ik: „Die Soldaten machten dem Bauern ein Seil um den Kopf und *reitelten* es mit einem *Bengel* zusammen, dass ihm das Blut zu Mund, Nase und Ohren herausprang."

Hier heette de *freidel* dus eenvoudig *bengel* (knuppel); in Keulen noemt men hem ook *frängel*. Dit woord hoort bij *fringen* = wringen, zoals *freidel* bij **wriden*, wat dus op de gelijke bet. der twee verben wijst. SCHUERM. kent *wringstok*, *tordoir*, en *wringsel* (2). Het Mnl. bezat het hoger geciteerde *wreiselstoc* en ook *woelstoc*, dat voortleeft bij COEN.-VERVL. : „*wulen*, toewringen door middel van het karzeel, den *laadboom* en den *wuulstok*", waarnaast (bij KIL. *hoelen* = woelen, *torquere*) ook *hoelstok* (SCHUERM.), dat men in W. Vl. nog kent voor „een stok waarmee men een reep spant, als men vlas of hooi geladen heeft". De

(1) De keulse gegevens komen uit het onlangs verschenen eerste deel van ADAM WREDE, *Neuer kölnischer Sprachschatz*, Köln 1956.

(2) Suffixverhouding als bij ndl. *deksel* tegenover Hgd. *Deckel*; cf. WILMANN'S, D. Gr. Wortbild., § 212-213.

hagelandse benaming *vrijstok* (1), wsch. uit *wrid-stok is wel de meest archaische. De omschrijving luidt als volgt : „stok die men gebruikt om een kar te *leeteren* d. i. om het hooi of stroo dat er op ligt vast te binden (2).

In eigenlijke bet. is het verb. in de vorm *vreilen*, alleen nog bekend in het Hageland : „een koord over een voeder hooi doen spannen” en dan ook „te vast binden, een doek langs een kant trekken zodat het spant”. Het voorbeeld „zijn zakdoek tot scheurens toe *vreilen*” bewijst dat men er niet meer duidelijk aan de *vreidel*, *wringstok*, denkt, die er toch nog — volgens vriendelijke mededeling van Prof. VAN DE WIJER — bekend is. Een zegsman van SCHUERM. gaf het woord op in de fig. bet. knoop, moeilijkheid : „daar zit een *vreiel* in”, die men begrijpt als men denkt aan mnl. *cnuppel* = *bengel*, naast *cnuppeldoek* = knoopdoek en aan het met knop en knobbel verwante *cnovel*, gewricht (= wrist), waarbij *cnovelen*, *cnevelen*, toebinden, vaststrikken, evenals aan hgd. *Knebel*, knuppel, spanstok, spanhoutje aan een zaag, en ndl. *knevel*, dat o. m. betekent „houten nagel, die tussen een bindsel gestoken en rondgedraaid, dient om het sterker toe te halen en te spannen”, dus een soort *miniatuur-wreidel*.

Met verschillende nuances van zijn oorspronkelijke bet. wringen komt *vreigelen*, *vreilen* nog vóór in Limburg en de Antw. Kempen. Zo is *vreigelen* te Bree „op een stoel onrustig draaien en bewegen, niet stil zitten”. Men vergelijkte mnl. *writselen*, wringen, wrijven en bewegen, mhd. *riden*, drehen en refl. sich rühren, mhd. *rangen*, abl. bij (*w*)*ringen*, sich hin und her bewegen, en ook *se tortiller*, heen en weer draaien en kronkelen (bij *tortil*, *wrong* en *torquere*, wringen).

(1) Voor de *d*-uitval vgl. mnl. *bliscap*, *vroescap*, enz. ; ook wel oudere formaties als *wrist* < *wripst*-.

(2) Bij KIL., *laeter* = mnl. *ponterboom*, lange paal die men boven op een hooiwagen legt. Vandaag ook *ponterstok* en *polderboom*, dit wel bij KIL. *polder*, staak.

Ook kan men te Bree aan een slecht werkend slot, een weerspannige fietsband en honderd andere nerveus makende dingen „zitten vreigelen” d. i. draaien, peuteren, knutselen. Enigzins twijfelachtig, wegens zijn vocalisme, is het maastrichtse *vreujele*, knutselen, dat ENDEPOLS, juist om zijn vocalisme, gelijkstelt met *vreutele*, wroetelen. Daar de overgang *t > j* uiterst onwaarschijnlijk is, zou ik er eerder een ouder *vreijelen* in willen zien, dat wegens de zeer nauwe semantische verwantschap de *eu* van *vreutelen* heeft overgenomen, dus een compromis-vorm tussen beide woorden. Van iemand die geen eetlust heeft, kan men te Bree zeggen „hij moet *vreigelen* — ook *wringen* — om zijn boterham op te krijgen”; en van een geweldige schrokker kan men ook — ironisch! — zeggen „hij kan nog al wat *binnen-vreigelen*”. Uit een dergelijk zinnetje stamt wsch. de — blijkbaar verkeerd geabstraheerde — opgave van SCHUERM. *vruijelen*, schrokken. De *ui* in dit woord lijkt wel een hypercorrecte ronding van *ei*, naar verhoudingen als br. *lei*, naast ndl. *lui*, mnl. *loy*. Ook het door SCHUERM. opgegeven *vregelen*, kouwelijk zijn, kan wel geabstraheerd zijn uit een zinnetje als „hij vreigelt in zijn kleren van de kou”, dat men echter in Bree niet kan horen. Een nuance wrijven, schuren, aansluitend bij mnl. *wriven*, dat ook wringen, en bij mhd. *riben*, dat ook draaien betekende, evenals bij de nuance wrijven naast wringen van mnl. *writselen*, vermelden CORN.-VERVL. voor de antw. Kempen: „het lijf tegen de muur, het papier van de muur *wreilen*” en „het verken *wreilt* hem tegen ze kot”.

Nu we al de nuances van het woord in eigenlijk gebruik tot het grondbegrip *wringen*, *wrijven* hebben herleid, wordt ons ook de in het begin vermelde fig. betekenis duidelijker. De *vreigelêr*, die altijd tegenstrijdt, tegensporrelt, twist zoekt, is eigenlijk een *wringer*, in de zin van hgd. *Ringer*, lutteur. Mnl. *wringen* is inderdaad worstelen en met woor-

den strijden ; KIL. heeft voor *luctari*, „wringhen en worstelen” ; mnl. *stridich* is twistziek, mhd. *stritec* wordt met *rechthaberisch* omschreven, welk woord het Rh. Wtb. ook gebruikt in zijn omschrijving van *freideln*. Men lette bovendien op CORN.-VERVL. *wringen* : „tegenstand bieden ; hij wringt tegen iedereen, 't is een echte *wringer*” (te Bree *vreigelêr*), waarbij aansluiten mnl. *gewronc*, *gewranc*, woordenstrijd, eng. *to wrangle*, worstelen, twisten, kijven en fra. *se tortiller*, omwegen zoeken, niet willen toegeven. Ten slotte vindt deze voorstelling nog steun in de semantische verhouding van mnl. *twist*, dubbelgewrongen draad, eng. *to twist*, draaien, omwringen tot ndl. *twisten*, krakelen en van mnl. *writen*, draaien, (drechseln), KIL. *wrijten*, tornare, torquere, tot ndl. *wrijten*, tegenwerpen, twisten, *wrijter*, twistzoeker, *woelgeest* (cf. hoger *woelstok*).

Er blijven bij rijnl. *freideln* en limb. *vreigelen* nog twee kleinigheden van fonetische aard te bespreken. Omdat de gangbare handboeken er totaal over zwijgen, moet hier vermeld worden dat de initiale *w* van *wr* lang niet over heel het Duits gebied verloren ging. Behalve het Ndd. heeft ook het Hessisch deze klank bewaard, en in een groot deel van het Rijnland leeft *wr* vandaag voort als *fr* in talrijke woorden. Het tweede punt betreft de overgang van intervocalische *d* tot *g*. In de meeste gevallen heeft het Limb. hiervoor *j* ; maar de overgang tot *g* is er ook goed betuigd. Zo kent men te Bree bijv. *šei.gəl*, KIL. *scheydel*, *discrimen capillorum* (daarnaast ook als vetus *scheydsel des hoofds* (2)) ; *bê.gəl*, buidel, met normale ontronding uit mnl. *budel*, ohd.

(1) De bet. van mnl. *writen* is opvallend naast die van ags. *writan*, eng. *to write*, krassen, schrijven. Mnl. *writen* lijkt wel een jongere vorm van het uitstervende **wriden*. Is de *t* in de infinit. misschien analogies ontstaan naar *hê*, *gê*, *wrijt*? Van een verb. *writan* met de bet. draaien, wringen, vindt men geen spoor in de andere germ. talen.

(2) Cf. Nota 2, op p. 63.

bátil ; *i.gəl*, ledig, mnl. *idel* ; *ké.gəl*, kiel, kledingstuk, mnl. *kidel* ; *fé.gəl*, viool, mnl. *vedel*, mhd. *videle*, en nog een of twee andere, die hier te veel uitleg zouden eisen.

Daarmee is, meen ik, het nodige gezegd over dit weinig bekende *wreidelen, van de familie van *wriþan*. Zijn verspreiding over een beperkt, bij het Oosten aansluitend gebied, doet ons de vraag stellen : hebben we hier misschien te doen met een uitstraling uit het Rijnland en, meer bepaald, uit de keulse metropool? Voorlopig lijkt mij dat waarschijnlijk, en daarop wijst ook misschien wel de intervocalische *g*. Dat zouden dan tegenhangers zijn van bepaalde brabantse uitstralingen naar het Oosten als bijv. *hiel*, heel, tot in Aken : *der hiele daj* (tegenover Keulen *der heile dach*) en *friet*, wreed, tot in Keulen. Het is voorbarig daar verder op in te gaan.

P. S. — 1. bij bl. 55-56. Aan de *ei* van on. *eimyria* beantwoordt echter nnoors *å*. Over de niet steeds duidelijke verhouding *ai* : *å* in het On. cf. AD. NOREEN, *Altisl. Gr.*, § 54. De eerste *ei* van mhd. *eimeize* kan wel eenvoudigumlaut van *å* aanduiden : WILMANN'S *D. Gr.*, I, § 192, § 199 A3 en § 202 A.

2. bij bl. 66 boven. Met KIL. *luctari* vgl. bij hem *reluctari* = *werselen* en *werselinghe*, *contrarietas*, *repugnantia*, [*werseler*, *contentiosus*]. Bij SCHUERM. is *werzelen*, niet stil zitten op zijn stoel, woelen, (d. i. *vreigelen*), vgl. hoger woelstok = wringstok.